

Suomen muinaismuistoyhdistys ja Urajärven kartano

Kansallisromantiikan ja fennomanian hengessä historian maisteriksi 1860-luvun puolimaissa valmistunut Johan Reinhold Aspelin (1842–1915) istui iltaa ystävineen vapun tienoilla vuonna 1870 helsinkiläisessä ravintola Kaisaniemessä. Läsniä olivat maisteri Emil Nervander, historiantutkija K. A. Castren, arkistotutkija Oskar Hartman ja taiteen ystävä, fennomaani Oskar af Heurlin kun Aspelin teki aloitteen Suomen Muinaismuistoyhdistyksen perustamisesta. Ehdotus sai kannatusta. Sittenkin Kleinehin hotellissa järjestetyssä kokouksessa asetettiin sääntöjä laatimaan valiokunta, johon nimettiin vanhemman polven edustajina filosofian tohtori H. A. Reinholm ja professori Zachris Topelius. Yhdistys perustettiin 1.10.1870 Helsingin yliopiston tiedekuntien istuntosalissa. Syntyessään se oli maamme kolmanneksi vanhin tieteellinen seura.

Perustamisen lähtökohtana oli huoli keskiaikaisten linnojen ja kirkkojen raunioitumisesta. Tarkoituksena oli myös kerätä muinaisesineitä, taidetta ja vanhaa esineistöä tulevan Kansallismuseon kokoelmiin. A. M. Tallgrenin arvion mukaan järjestelmällinen arkeologinen, kansatieteellinen, taide- ja kulttuurihistoriallinen tutkimus- ja keruutyö tapahtui sittemmin puolen vuosisadan ajan suureksi osaksi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen piirissä. Esitelmä- ja valistustilaisuuksien ohella julkaisutoimintakin lähti käyntiin jo vuonna 1874 *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan* nimellä. Sarjassa julkaistiin taidehistorian ja arkeologian alaan kuuluvien monografioiden ohella artikkelikokoelmia. Säännöistä tehtiin niin väljät, että yhdistyksen toiminta saattoi tarvittaessa ulottua myös sukukansojemme piiriin.

Vuodesta 1894 alkoi ilmestyä *Suomen Museo* ja *Finskt Museum* -nimiset mutta eri sisältöiset aikakauslehdet. Aluksi ne palvelivat tieteen ohella kansanvalistusta, mutta saivat myöhemmin tieteellisten vuosikirjojen muodon. Kansatiede sai oman julkaisusarjansa vuonna 1934 nimellä *Kansatieteellinen Arkisto*. Sen vakiinnutettua asemansa alkoi Aikakauskirjastakin muodostua tasokkaasti kuvitettu taidehistorian alaan kuuluvien laajempien tutkielmien foorumi. Tämän kehityksen myötä kävi tarpeelliseksi perustaa vuonna 1976 kansainvälinen arkeologinen sarja *Iskos* monografioita ja artikkelikokoelmia, konferenssien esitelmiä ja tutkimusprojektien tuloksia esittelemään. Edellä mainittujen, edelleen ilmestyvien sarjojen ohella yhdistys on tuottanut *Luetteloja Suomen Muinaisjäännöksistä 1–23 (1877–1902)*, *Eurasia Septentrionalis Antiqua 1–12 (1927–1938)* sekä *Suomen kirkot 1–6 (1959–1972)*. Erillisjulkaisuja on ilmestynyt viitisen kymmentä.

Yhdistyksen julkaisuja vaihdettiin alusta asti vastaavatyyppeihin koti- ja ulkomaisiin painotuotteisiin. Kumppaneiden määrä kasvoi vähitellen kahteen sataan ulkomaiseen ja sataan kotimaiseen vaihtosopimukseen. Vaihto- ja lahjoitustoiminnan tuloksena yhdistykselle kertyi huomattava kirjasto, joka sijoitettiin Kansallismuseoon. Sittenkin yhdistyksen kirjasto liitettiin osaksi Museoviraston kirjastoa.

Urajärven kartanon alkuvaiheita

Etelähämäläisessä Asikkalan kunnassa, Vääksystä Heinolaan johtavan tien puolivälin kohdalla sijaitsee kirkasvetinen Urajärvi. Etelästä järveen pistävän niemen kärjessä, Niemelässä, on asuttu ainakin vuodesta 1462 lähtien. Yhdistämällä muutamia talonpoikaistiloja siitä muodostettiin 1600-luvulla Hovila-niminen säteriratsutila von Tiesenhausenin suvun toimesta. Naimakaupan myötä kartanoa ryhtyi isännöimään vuonna 1672 von Heideman-suku.

Georg Henrik von Heidemanin muutettua litin Pilkanmaan kartanosta Urajärven kartanon isännäksi oli paikalla kolmelta sivulta rakennettu miespiha, joka aukesi länteen. Se ummistettiin uudella mansardikattoisella päärakennuksella 1780-luvun lopulla. Pohjoissivustalta purettiin talousrakennus eikä paikalle rakennettu mitään, joten piha aukeni nyt pitkin niemeä järven suuntaisesti. Vanhan päärakennus korvattiin 1794 kookkaalla aitta- ja vajarakennuksella. Eteläsivustan ehostuksen vuoro tuli vuonna 1806. Talousrakennusten tilalle nousi veljen omistaman litin Pilkanmaan päärakennuksen innoittamana 10 x 24 metrin suuruinen mansardikattoinen uusi päärakennus. Pihapuolen ikkunat antoivat nyt esteettömästi pohjoiseen järvelle, kun taas eteläpuolelta katsottiin puutarhaan ja sisääntulotielle.

Laajimmillaan kartanoon kuului kahdeksan manttaalin alueella useita tuhansia hehtaareita maata Urajärven ympäriltä, mutta perinnönjaoissa tilukset supistuivat 1800-luvun loppuun mennessä hiukan vajaaseen yhteen manttaaliin. Talouden selkärankana toimivat parhaimmillaan parin kymmenen torpan kartanoon suorittamat päivätyöt. Ne suuntautuivat loppuvaiheessa 33 viljeltyä hehtaaria käsittäville pelloille, satapäisen lypsykarjan hoitoon, vajaa tuhannen hehtaarin metsäpalstojen hyödyntämiseen halkojen, lankkujen ja tukkien muodossa sekä viime vaiheessa mittaviin puistotöihin. Kartanolla oli oma seppä, kirvesmies, räätäli ja suutari. Kartanon kotipiirissä sijaitsevan talousrakennuskannan muodostivat sauna, väentupa, meijerirakennus, kivinavetta, talli, kanala, halkovaja, kuusireikäinen ulkokäymälä, kuusihuoneinen aitta- ja ajokalurakennus alapuolisine kivikellareineen vuodelta 1794, erillinen jääkellari sekä kaksi riittä ja pari latoa. Lisäksi kartano omisti kolmanneksen kylän vesimyllystä.

Viimeisten von Heidemanien aika

Kartano nousi kukoistukseen 1800-luvun puolivälissä vänrikki Axel Fredrik von Heidemanin (1803–1876) toimesta. Hän oli mennyt kotivävyksi Sysmän Rantalalan kartanoon naituaan teini-ikäisen Sofia Heinziuksen. Nuoripari palasi Urajärven kartanoa isännöimään 1840-luvulla. Uusi koti kaipasi muodistamista. Päärakennus kohennettiin nykyiseen empireasuunsa: mansardikatto korvattiin loivalla nelilapekatolla, ullakkokerrosta korotettiin lautarakenteisena, ja ulkovooraus muutettiin pystystä vaakasuuntaiseksi. Uudistuksia varjosti vaimon osoittautuminen vähämieliseksi, joka tarjosi mehevän kasvualustan myöhemmille kummitusjutuille. Liitosta syntyi poika Frans, joka toimi jonkin aikaa kartanon isäntänä, kunnes asettui Sysmään vauraaseen Rantalalan kartanoon viihtyen siellä loppuelämänsä naimattomana ja originellina Ransu-herrana.

Saatuun pitkällisen byrokratian jälkeen avioeron Axel Fredrik otti toiseksi vaimokseen touhukkaan talousmamsellinsa Fredrika Beckerin (+1893). Tästä liitosta syntyivät sisarukset Lilly (1849–1917) ja Hugo (1851–1915). Heistä kumpikaan ei mennyt naimisiin. Hugo toimi keskenjääneiden oikeustieteen opintojen jälkeen kartanon isäntänä painattaen käyntikorttiinsa epiteetikseen *disponent* tai *godsägare*. Opinnot olivat hyödyksi Hugon toimiessa sukunsa edustajana säätyvaltiopäivillä Helsingissä sekä kuntakokouksissa Asikkalassa. Lilly hankki englannin kielen opettajan pätevyuden toimien talvisin ammatissaan Heinolassa, jossa oli myös käynyt koulunsa. Hän kuului nousevan naisasialiikkeen johtohahmoin toimien Heinolan Naisyhdistyksen puheenjohtajana vuoteen 1906, jonka ohella raittiusaate ja kansansivistystyö olivat lähellä hänen sydäntään.

Urajärven kartano edusti tyypillistä suomalaista maaseutukartanoa. Se tuli kohtuullisesti toimeen omillaan, vietti talvet hiljaiseloa ja heräsi kesäksi nauttimaan muitten saman tasoisten, toisin sanoen alemman aateliston ja suppean virkamiehistön seuraelämästä. Talvella seurustelupiiri rajoittui nimismieheen, kirkkoheraan, lääkäriin, tuomariin ja opetusalan kollegoihin.

Suuri muutos kartanon elämässä koettiin velipuoli Fransin kuoltua 1896. Hän jätti mittavan perinnön sisarpuolilleen, jotka käyttivät saamansa varat toisaalta kotikartanonsa muodistamiseen ja toisaalta mieliharrastustensa toteuttamiseen eli taiteista nauttimiseen koti- ja ulkomailla.

Sivurakennukseksi muuttunut entinen päärakennus palveli Axel Fredrikin ensimmäisen vaimon kuoltua "muistojen hiljaisena talona". Saliin muurattiin Norjan-matkan inspiroimana muhkea takka ja seinille ripustettiin suvun sotilashenkilöistä kertovaa esineistöä. Sitä riitti myös porstuanpohjapohjakamariin. Näitä tiloja käytettiin tarvittaessa vierashuoneina. Tupa palveli aluksi väentupana, mutta sai vähitellen talonpoikaisen käyttöesineistön myötä kotiseutumuseon luonteen. Vinttikamari palautettiin myöhemmin asuun, joka muistutti Axel Fredrikin ensimmäisen vaimon viimeisten vuosikymmenien suojapaikkaa.

Kartanon päärakennuksen ehostussuunnitelma annettiin helsinkiläiselle Lindahl & Thomén arkkitehtitoimistolle. Se oli kunnostautunut kansallisromanttisen tyylin mukaisten rakennusten suunnittelussa. Samoja piirteitä ajateltiin toteutettavaksi myös Urajärvellä. Hanke jäi kuitenkin kesken ja näkyy ainoastaan eteisen viereen sisustetussa Hugon huoneessa ja eteisestä ruokasaliin avatun sisäoven päälle laaditussa pystypannoksessa. Rakennusta ei jatkettu keittiöpäädystä eikä puutarhan puolelle suunniteltua vilpolaa toteutettu. Vain keittiö siirrettiin eteisen vierestä itäkulman huoneeseen ja varustettiin muodikkaalla tulisijalla. Keittiön paikalle tuli Hugon työhuone, jonka nurkkaan muurattiin Gesellius-Lindgren-Saarisen suunnittelema kaakeliuuni. Se valittiin Wilh. Andsténin myyntiluettelosta. Keittiöön johtanut umpikuisti muutettiin työhuoneeseen liittyväksi makuualkoviksi.

Ikkunat auki Eurooppaan

Romantiikka, musiikki ja matkailu kietoutuivat sittemmin yhteen Urajärven omistajien elämässä. Sisaruksat arvostivat kuvataiteita ja kirjallisuutta, mutta erityisesti musiikkia. Hugo lauloi Muntra musikater-yhtyeen riveissä ja harrasti hiukan myös säveltämistä. Hertta Tirranen on pyrkinyt osoittamaan, että sittemmin kansanlauluna tunnettu *Jos voisin laulaa kuin lintu vain voi*, lähti Hugon kynästä jo tämän seminaariaikana. Velipuolelta saatu perintö mahdollisti sisaruksille useita matkoja ulkomaille. Kartanon lapset saivat molempien kotimaisten kielten hallinnan jo nuorena kotipiirissä. Kotiopettaja tarjosi avaimet ainakin saksan ja ranskan kieliin, luultavasti myös englantiin, josta tuli Lillyn leipäpuu. Oli helppo lähteä tervehtimään Ruotsissa Eksjössä asuvia sukulaisia, jotka tekivät luonnollisesti useammankin vastavierailun Hugon ja Lillyn luokse.

Edvard Griegin tuotannon innoittamana tehtiin matka Osloon ja Holmenkollenille. Viikinkiretken tuomisina naulattiin lohikäärmeaiheinen ratsastaja vanhan päärakennuksen umpikuistin harjalle. Kelkka ja käärmekoristeinen tuoli saivat sijansa museorakennuksessa.

Varsinainen kotijumala säveltäjien joukossa oli Richard Wagner. Hän sai Griegin ja Sibeliuksen ohella kuvansa kartanon saliin. Hänen musiikkiaan käytiin kuuntelemassa Helsingissä sekä aidossa ympäristössä Etelä-Saksassa Bayreuthin musiikkijuhlilla. Käynnin innoittamana järjestettiin kartanon puistossa ja sitä rajaavalla Joutsenlahdella Lohengrinin esitys, jonka lavasteena ruotsalainen Elsa af Klinteberg valokuvattiin joutsenen vetämässä purressa Liljojen saaren vierellä. Valkeaksi maalattu peltijoutsen kuului keraamisten tonttu- ja eläinveistosten ohella niihin lukuisiin matkamuistoihin, joita sisaruksat hankkivat kotiinsa matkoiltaan.

Pisin matkoista tehtiin pohjoismaisena seuramatkana Tanskan, Saksan, Sveitsin ja Italian kautta Palestiinaan ja sieltä edelleen Egyptiin pyramideja katsomaan. Paluumatka kulki Kreikan ja Unkarin kautta. Viimeksi mainitussa tutustuttiin muun muassa Gellert-vuoreen, jonka huipulla seisonut antiikkityyppinen pilaristo lienee inspiroinut muiden samantapaisten monumenttien ohella rakentamaan vuonna 1913 vastaavan Urajärven puiston korkeimmalle kohdalle, sittemmin Valhallan nimen saaneelle paikalle. Se kruunaa järveltä nousevan polun, Via Novan. Kartanon puiston rakentaminen englantilaistyyppiseksi oli suuri ponnistus. Metsän ja polkujen raivaaminen ja tasoittaminen, kivistä ladotun kaariportin teko ja puisten kaarisiltojen, penkkien ja pöytien rakentaminen toteutettiin paljolti päivätöinä. Yritettiinpä lähteestä saada vettä pieneen suihkukaivoonkin. Puiston Runeudden-nimisen niemen tyvessä olevaan maakiveen kiinnitettiin suvun 240-vuotisen omistuksen muistoksi laatta. Sen tekstiä ei tosin hakattu paikan nimestä huolimatta riimuilla vaan latinaksi! Läheiselle kedolle perustettiin sukuhauta sisaruksille ja heidän äidilleen.

Kartano siirtyi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen haltuun

Suomen muinaismuistoyhdistyksen alkuperäisiin sääntöihin sisältyi lause, jonka mukaan yhdistys muun muassa halusi "hävitykseltä varjella isänmaan taide- ja muinaisjäännöksiä". Sellaisiin luettiin myös profaanit kiinteät rakennusmuistomerkit. Tällä perusteella Suomen kansallismuseoon saatiin yhdistyksen vuonna 1909 Kirvusta ostama savutupa, josta muotoutui sittemmin Kalevala-pirtti. Seuraavalla vuosikymmenellä tohtori Axel Olai Heikel, yhdistyksen sihteeri ja sittemmin puheenjohtaja sekä Seuraasaaren ulkomuseon perustaja, yhytti matkallaan Asikkalan Urajärven kylässä von Heideman-suvun suomalaisen haaran viimeiset edustajat, naimattomat sisaruksat Lilly ja Hugo von Heidemanin. Säilyttääkseen pysyvästi suvun muiston he päättivät lahjoittaa kotikartanonsa yhdistykselle, jonka tarkoituksena sopivuudesta kulttuurihistoriallisesti arvokkaan omaisuuden vaalijana ja silloisten omistajien sivistyksellisten aatteiden myötäilijöinä he vakuutuivat valtionarkeologi Juhani Rinteen vierailtua kartanossa.

Yhdistys osti 80 000 markalla kartanon päärakennuksen irtaimistoineen ja joukon talousrakennuksia sekä noin sata hehtaaria maata. Tiluksiin kuului noin hehtaarin suuruinen kotipalsta, joka sisälsi puutarhan ohella suurehkon puiston, pienen kotipellon yläpuolisine hiekkanutmineen sekä toisena yksikkönä 85 hehtaarin metsätilkun Urajärven pohjoispäässä. Kauppa oli täysin muodollinen, sillä kartanon rouva lahjoitti yhdistykselle kauppasumman vapaasti käytettäväksi, joka heti käytettiinkin puheena olevaan kauppaan. Suurin osa kartanon maista perytyi Ruotsissa asuville isän vahimmasta veljestä polveutuville sukulaisille, jotka myivät ne osin puutarvayhtiölle, osittain Urajärven kylän talollisille ja kartanon entisille torppareille. Vanhan

maaomaisuuden näin huvettua olisi yhdistykselle käynyt pitkän päälle taloudellisesti mahdottomaksi hoitaa samaansa lahjoitusta omin varoin. Siitä syystä donaattori lahjoitti vielä tilan ylläpitoon 103 000 markkaa rahastoksi, jonka korkovaroja tuli käyttää ensisijaisesti kartanon ylläpitoon. Urajärven kartano siirtyi yhdistykselle lopullisesti testamentin perusteella vuonna 1917.

Luonnollisesti kartanon taloutta ei voitu harjoittaa entiseen malliin enää tilusten erottamisen ja torpparilaitoksen hajoamisen jälkeen. Moni rakennus jäi ilman perinteistä käyttöä. Harjun rinteesen tilanhoitaja ja vuokraaja August Aminoffille vuonna 1907 rakennettu Åsa jäi tyhjilleen, samaten suuri kivinavetta ja sen viereinen meijerirakennus eli Puolimatka sekä sen ja rantasaunan välissä sijainnut torpparien tukikohta Tupala. Pysyvää henkilökuntaa kartanoon jäi vain Simolinin pariskunta. Hannes oli toiminut isännän luottomiehenä ja kuskina, Ida taas oli noussut vähitellen pikkupiian asemasta taloudenhoitajaksi ja sisäköksi.

Kartano yhdistyksen hoidossa

Yhdistys huolehti testamentti määräysten noudattamisesta tarkasti. Sukuhaudan koristukseksi teetettiin Eliel Saarisen suunnittelema klassillinen pylväikkö, jonka otsikkoon hakattiin alla lepäävien kolmen vainajan nimet ja elinvuodet.

Päärakennus ja niin sanottu vanha puoli avattiin yleisölle von Heidemanien suvun kotimuseona vuonna 1928 professori U.T. Sireliuksen puheenjohtajakaudella tohtori T.I. Itkosen toimiessa sihteerinä. Taiteilijoille suotiin edelleen mahdollisuus kesänviettoon Åsa-rakennuksessa. Lahjakirjan mukaan heille oli varattava mahdollisuus asua Urajärvellä lämpimänä vuodenaikana tehdäkseen työtä tai vain levätäksään nauttien Urajärven luonnosta ja maisemasta sekä ammentaen siitä inspiraatiota. Kyseeseen tulivat kuvataiteet, kirjallisuus ja musiikki.

Kun rahanarvo ja siten rahastonkin arvo laskivat seuraavina vuosikymmeninä ja taksvärkkien pönkittämästä luontaistaloudesta siirryttiin rahatalouteen, kävi kartanon ylläpito yhdistykselle raskaaksi. Ensinnä käännettiin Asikkalan kunnan puoleen tarjoamalla kivinavetta vuokralle kotiseutumuseon sijoituspaikaksi, mutta hanke raukesi.

Tieteellisenä seurana Muinaismuistoyhdistyksen johtavilla virkailijoilla oli läheiset suhteet Helsingin yliopiston päättäviin elimiin. Yhdistyksen taloudenhoitajana toimi yliopiston kvestori eli talouspäällikkö Eino Kaskimies ja johtokunnan jäsenenä useita professoreita, jotka istuivat myös yliopiston korkeimmassa hallintoelimessä eli konsistorissa. Avainhenkilöitä olivat professorit Kustaa Vilkkuna, Ella Kivikoski ja Lars Pettersson. Tätä kautta löytyi kolmisen vuosikymmentä kestänyt taloudellinen ratkaisu, jonka perusjuonne pätee edelleenkin.

Helsingin yliopisto päätti kunnostaa kartanon kivinavetan varastokirjastoksi vuonna 1954 ja tarjota siitä tilat myös yhdistyksen julkaisuvarastolle. Seuraavassa vaiheessa purettiin tilanhoitajan asuntona ja sittemmin kesävieraiden majapaikkana palvellut Åsa-rakennus sekä riihi. Niiden paikoille pystytettiin kolme arkkitehti Ola Hanssonin piirtämää punatiilirakennusta. Lähimmäksi rantaa nousi kaksikerroksinen varastokirjasto vuonna 1957 ja sen viereen kaksi huoneistoa käsittävä talonmiehen ja kirjastonhoitajan siipi vuonna 1962. Åsan paikalle tuli tutkija-asuntola. Se sisälsi kaksi kolmesoluisia huoneistoa sekä erillisenä yksikkönä taiteilijoille varatun kulmaikkunallisen ateljee-asunnon.

Yliopiston talonmiespariskunnan ja kirjastonhoitajan kemiat eivät sopineet yhteen. Viimeksi mainittu muutti taiteilijoille varattuun ateljeeasuntoon. Taiteilijat eivät jääneet kuitenkaan suojattomiksi. Yliopiston talouspäällikkö eli kvestori Eino Kaskimies oli myös Muinaismuistoyhdistyksen rahavarainhoitaja. Viettäessään kesälomaansa kartanon päärakennuksen vinttikamarissa ja katsellessaan sieltä alas järvelle näkyi rannassa käytöstä jäänyt kanala. Se saneerattiin ja laajennettiin paritupaiseksi asunnoksi, jota tarjottiin yliopiston rehtorille kesäasunnoksi. Kun kiinnostusta tältä taholta ei löytynyt, jouti Rantamaja taiteilijoiden käyttöön.

Simolinin pariskunta hoiti Urajärven kartanomuseota asuen kartanon päärakennuksen keittiöpäädössä. Hannes toimi talonmiehenä ja Ida museohoitajana sekä siivoojana. Kun kivinavetan muutto varastokirjastoksi ajankohtaistui, sisustettiin päädyn toiseen kerrokseen pieni asunto, joka palveli aluksi yliopiston talonmiespariskunnan asuntona kunnes pellon toiselle puolelle valmistuivat tiilitalot. Navetan päätyasunnosta tuli sittemmin Muinaismuistoyhdistyksen talonmiehen ja museonhoitajan virka-asunto, jolloin kartanon päärakennuksen keittiöpää voitiin ottaa museokäyttöön. Talonmiespariskuntien vaimot olivat sisarusia ja yhdistyksen silloisen puheenjohtajan Kustaa Vilkkunan kaukaisia sukulaisia. Lehtikirjoitusten mukaan kaikki

eivät olleet ilahuneita ulkopuolisen työvoiman tuomisesta paikalle. Urajärven toimihenkilöiden toimenkuvien samankaltaisuus alkoi tuottaa yhdistyksellekin taloudellisia vaikeuksia, kun yksityisiä työehtosopimuksia vaadittiin rinnastamaan valtion vastaaviin.

Varoja saadakseen yhdistys yritti panostaa matkailuun. Saunan ja entisen meijerin välisellä kalliolla seissyt väentupa sisustettiin viisihuoneiseksi matkailumajaksi, joka vuokrattiin Autoliitolle. Vuokralainen veti ensi töikseen kaikkiin huoneisiin puhelinjohdot ja hankki koneet. Seurauksena oli odottamattomasti lisääntynyt rauhattomuus ja epämääräiseksi koetun aineksen majoittuminen alueelle. Vuokrasopimus purettiin ja majaa alettiin vuokrata vain yhdistyksen kautta. Satunnaiskävijöitä silmälläpitäen avattiin Puolimatkaan kahvio.

Kartano valtion omistukseen

Vaikka Helsingin yliopisto maksoi yhdistykselle vuokraa ja hoiti oman osansa esimerkiksi sähköistyksestä ja tienpidosta sekä salli yhdistyksen pitää korvaukset tiloissaan julkaisuvarastoaan, alkoi 1980-luvulla kartanon ylläpito olla yhdistykselle raskas riippa. Alettiin etsiä kartanolle uutta omistajaa, joka sitoutuisi noudattamaan alkuperäisessä kauppakirjassa esitettyjä ehtoja. Ensimmäiseksi kiinnostuksensa ilmoitti Satakunnan Kihniössä asuva von Brandenburg-sukuinen isäntä vedoten kaukaiseen sukulaisuussuhteeseen von Heidemanien kanssa. Yhdistys ei tässä tapauksessa vakuuttanut taloudellisten edellytysten pitkäaikaisesta toteutumisesta.

Yhdistyksen puoleen kääntyi myös Päijät-Hämeen maakuntamuseo. Sen ja Lahden kaupungin edustajan käynnin pohjalta tehtiin suullinen tarjous, joka täytti kaikki myyjän ehdot, mutta sisälsi ostajan ehtona mahdollisuuden rakentaa tontille esim. vanhainkoti-tyyppinen lisärakennus.

Vähitellen vahvistui ajatus, ettei Urajärven kartanoa voitu luovuttaa kovin irralleen yhdistyksestä. Katseet kääntyivätkin Museoviraston suuntaan. Useat yhdistyksen toimihenkilöistä olivat tai olivat olleet viraston tai sen edeltäjän Muinaistieteellisen toimikunnan virkamiehiä. Neuvottelut saatiinkin nopeasti päätökseen. Urajärven kartanomuseo kotipalstoineen ja lahjakirjan rasitteineen siirtyi vuonna 1986 kartanon salissa järjestetyllä muodollisella kaupalla valtion haltuun ja Museoviraston hoitoon. Kauppakirjan allekirjoittivat yhdistyksen puolesta puheenjohtaja professori Juhani U.E. Lehtonen ja sihteeri FM Teppo Korhonen sekä Museoviraston puolesta valtionarkeologi FT Henrik Lilius ja asessori hallintojohtaja Heikki Halttunen.

Tässä vaiheessa ateljee-asunto vapautui yhdistyksen käyttöön kirjastonhoitajan eläköidyttyä. Samoin kävi yhdistyksen talonmies-museohoitaja pariskunnalle. Tällöin navetan päädyssä sijainnut asunto vapautui aiemmin kylällä asuneen apulaiskirjastonhoitajan käyttöön.

Museovirasto panosti aluksi 25 hehtaarin kokoisen puiston hoitoon saattaen sen lähes alkuperäiseen loistoonsa kaarisiltoineen ja penkkeineen. Aitoja, istutuksia ja puistorakennelmia kunnostettiin. Samalla viraston Rakennushistorian ja Kansallismuseo-osastot alkoivat laatia päärakennuksen restaurointiohjelmaa. Se toteutettiin perusteellisen tutkimustyön myötä vuosina 2008–2013 viraston ja useiden ulkopuolisten konservointi- ja restaurointiyritysten ja Metropolia-ammattikoulun yhteistyönä. Konservoitua esineistöä voitiin varastoida kiviinavettaan, johon oli vapautunut tilaa digitoitintyön ansiosta.

Luovutettaessa kartanon Museovirastolle se siirtyi osaksi mahtavaa Senaattikiinteistöjen omaisuusmassaa ja siten myös laajaa rakennus- ja korjausosaamista sekä taloudellista turvaa. Enää ei katsottu tarvittavan metsäpalstaa kartanon turvaksi, vaan se jätettiin osaksi yhdistyksen omaisuutta julkaisutoiminnan tukipilariksi, jollaisena se oli osin toiminut aikaisemminkin. Kun Suomen Muinaismuistoyhdistyksen toiminnan tueksi muodostettiin vuonna 2013 Suomen Muinaismuistosaatio, siirsi yhdistys Urajärven pohjoispäässä sijaitsevan metsäpalstan säätiön haltuun. Säätiö on pystynyt vuodesta 2015 lähtien jakamaan apurahoja arkeologiseen, kansatieteelliseen ja taidehistorialliseen julkaisutoimintaan.

Senaattikiinteistöt koki Urajärven kartanon ennen pitkää suureksi rasitukseksi pannen sen myyntitilalle eräiden muiden omistamiensa kulttuurihistoriallisten kohteiden tavoin. Halukkaita ostajia ei ilmaantunut. Yksityiset henkilöt perustivat yhdistyksen Urajärven kartanon ystävät, jolle museotoiminnan hoito on uskottu.

Lähteitä

Blomstedt, Yrjö: Asikkalan historia. Lahti 1981.

Ivars, Marja (toim.): Unelma työssä Urajärvellä. Urajärven kartanomuseon restaurointi sanoin ja kuvin 2008–2013. Museovirasto 2013.

Ivars, Marja & Lounatvuori Irma: Puistonäkymiä Museoviraston kartanoissa ja nähtävyyksissä. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 27. Helsinki 2005.

Jutikkala, Eino & Nikander, Gabriel: Suomen kartanot ja suurtilat II. Helsinki 1941.

Järvelä-Hynynen, Raija: Urajärven kartanomuseon opas. Museovirasto 1987.

Tallgren, A.M.: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen 50-vuotishistoriikki. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXX. Helsinki 1920.

Urajärveltä maailmalle. Muistoja meiltä ja muualta – Jouni Kuurneen Urajärvi-blogiartikkelit. Museovirasto 2013.

Värtinen, Lea (toim.): Kartanoelämää Urajärvellä. Urajärven kuva-albumi. Museovirasto 2003.

Kuvatekstit

1. Eero Järnefelt piirsi vuonna 1882 näkymän Joutsenlahdelta kohti vanhaa ja uutta päärakennusta. Vesirajassa seisovia venevajoja ei enää ole. – Museovirasto.
2. Urajärven kartanon empireytyylinen päärakennus ja pihapuolen istutukset valokuvaaja Signe Branderin vieraillessa paikalla vuonna 1913. – Museovirasto.
3. Alfred William Finch (1854–1930) ikuisti maalaukseensa sivurakennukseksi jääneen entisen päärakennuksen tupapään ja kappaleen vehreää pihamaata. – Museovirasto.
4. Hugo-herran työhuoneeseen liitetyn makuualkovin seinävaate on muisto vuonna 1907 Etu-Aasiaan tehdyltä matkalta. – Museovirasto
5. Lilly von Heideman, ruotsalainen ystävätär Elsa af Klinteberg ja ruotsalaiset serkunlapset Lilly ja Elin von Heideman tekemässä kartanon puistossa käsitöitä Hugo von Heidemanin lukiessa, mitä Richard Wagner oli kirjoittanut Mathilde Wesendonckille. – Museovirasto.
6. Kartano näyttää aina olleen hyvin edustavasti sisustettu pääosin iittiläisin, loviisalaisin ja pietarilaisin kalustein. Sivurakennukseksi jääneen entisen päärakennuksen porstuanpohjakamari sisustettiin suvun sotilasperinteisiin ja metsästysharrastuksiin viittaavalla esineistöllä. – Museovirasto.
7. Englantilaisyyntyinen keramiikkataiteilija Alfred William Finch (1854–1930) siirtyi 1897 Porvooseen perustetun Iris-tehtaan palvelukseen. Hän harrasti myös maalausta ja piirtämistä, josta esimerkkinä piirros näkymästä riihipihalta kohti Åsa-rakennusta. – Museovirasto.